

Tiedotustutkimuksen mieli

Markku Hyrkkänen toteaa teoksessaan *Aatehistorian mieli* (Vastapaino 2002), että historian yhtenä tehtävänä on tutkia asioiden käsittämistä tulkitsemalla asioille annettuja merkityksiä. Tästä näkökulmasta myös tiedotustutkimuksella on mieli, joka ansaitsee analyysinsä. Onko tiedotustutkimuksen mieli edelleen kiinni tiedon jakamisen ja informoinnin eetoksessa, kuten tämän lehden nimi antaisi olettaa? Lähteekö viestinnän tutkimus viestinnän omasta olemuksesta vai jonkin viestinnän ulkoisen tekijän vaikutusten tarkastelusta? Entä onko ihanteellinen julkisuus rationaalista vai onko rationaalisuus lopultakin (vain) sukupuolittunut esitys?

Tutkimus välttää joskus muistelemasta "vanhoja". Vanhojen muistelu voisi kuitenkin palauttaa meille nykypäivän.

Joukkoviestinnän tutkimuksen ensimmäinen ja edelleenkin kattavin teoreettinen haltuunotto on luettavissa Kaarle Nordenstrengin kirjasta *Tiedotusoppi* (Otava 1975). Yhteiskuntatieteellisen painotuksensa ohella teos kohdistaa katseensa yksilöön ja pyrkii tarkastelemaan myös tämän informaationtarvetta: "Sanomalla on yksilölle sitä enemmän informaationisisältöä, mitä enemmän se välittää ihmiselle sellaista evidenssiä objektiivisesta todellisuudesta, jonka hän on aikaisemmissa todellisuutta koskevissa käsityksissään laiminlyönyt."

Evidenssin vaatimus korostui vielä Pertti Hemánuksen ja Ilkka Tervosen teoksessa *Objektiivinen joukkotiedotus* (Otava 1980). Teos vahvisti osaltaan myös viestintäsanoman ja todellisuuden analogiasuhdetta korostavaa tutkimusperinnettä. Samana vuonna perinteellä oli kuitenkin jo haastaja: Kauko Pietilän väitöskirja *Formation of Newspaper: A Theory* (Tampereen yliopisto 1980). Alkoi joukkoviestintätutkimuksen teoriaperustaa voimallisimmin ravistellut paradigmakestus, joka keskittyi alan vanhimman laitoksen ympärille Tampereelle.

Keskustelu siirtyi tavanomaisesta seminaareissa ja auditorioissa käydyistä keskusteluista *Tiedotustutkimus*-lehden palstoille ja sieltä uuden tamperelaisen kirjajakustantamon julkaisemaksi kirjaksi. Hemánuksen edustaman ns. objektiivisen ja K. Pietilän edustaman ns. uuden journalismin erot kristalloituivat teoksessa *Seitsemän erää journalismista* (Vastapaino 1982). Teoksen lopussa, tai missään muussakaan yhteydessä, ei ole luettavissa kahden erilaisen journalismikäsitteen Suurta Sovitusta. Kirjan historialliseksi tehtäväksi jäi siten dokumentoida kahden näkemyksen entistä selkeämpi erottuminen.

Todellisuus on objektiivisuutta korostavassa journalismikäsitetyksessä kielen ja kommunikaation ulkopuolella. Tämä sama asetelma on luettavissa myös brittiläisen kulttuurintutkimuksen viestintäkäsityksessä, väitti aikanaan objektiivisen joukkotiedotuskäsityksen haastaja K. Pietilä. Hän kirjoittaa jälkikirjoituksessaan *Seitsemän erää journalismista* -teoksessa, että todellisuus ei voi olla kielen ja kommunikaation ulkopuolella, vaan se on kommunikaatiossa itsessään ja ylimalkaan ihmisten keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Tässä Kauko Pietilä sananmukaisesti karkasi omille teilleen niin Nordenstrengin, Hemánuksen kuin Stuart Hallinkin tuolloisista viestintäkäsityksistä.

Monille aikalaisilleen Kauko Pietilän väitöskirja oli edustava pääomalooginen marxismitulkinna. Väitöskirja pyrki osoittamaan, miten sanomalehden muoto selittyy vallitsevasta yhteiskunnallisesta käytännöstä käsin. Ristiriita joukkotiedotusvälineiden taloudellisen muodon ja viestintätehtävän välillä, toisin sanoen universaalisanomalehden monopolipääoman tavoitteiden ja sanomalehden viestinnällisen käyttöarvon välillä, oli Pietilän tutkimuksen lähtökohta. Moderni universaalisanomalehti – *Helsingin Sanomat* – tarjosi analyttisesti ruodittavissa olevan esimerkin tämän ristiriidan olemassaolosta.

”Uuden journalismin” oli tarkoitus olla muuta kuin ensi kädessä tietoa, tiedostusta ja tietoisuutta. Sen tuli tavoitella yhteiskunnallista toimintaa ja vuorovaikutusta. Tämä edellytti Kauko Pietilän mukaan sitä, että tiedon vastaanottajat nostettaisiin julkisuuden piiriin ja heidän roolinsa näin muuttuisi. Lopullisena päämääränä oli yksinkertaisesti palauttaa ihmisten tietoinen yhteiskunnallisten elämänprosessien kontrolli. Ajatus ei ole nyttemmin täysin vieras. Voimme lukea tätä vastaavia, vaikkakin kansalaisjournalismin teoriaperustalta nousevia ajatuksia aktiivisen kansalaisuuden tuottamisesta. *Tiedotustutkimuksen* käsillä olevassa numerossa julkaistussa James W. Careyn artikkelissa on siinäkin yhteneväisyyksiä K. Pietilän julkisuutta koskeviin perusajatuksiin.

Mutta objektiivisen tiedonvälityksen ideaalillakin on edelleen kannattajansa. Harva se päivä törmää tutkimusteksteihin, joissa tarkastelun kohteena ovat todellisuuden erilaiset representaatiot medioissa. Mediarepresentaatiot ovat tollullisia tarttumakohtia tutkijoille, jotka haluavat pohtia sitä, miten yksiä ihmisryhmiä kuvataan medioissa toisia vähemmän ja vielä karkeasti stereotyyppittäen.

Niin Hemánuksesta kuin Pietilästäkin eroavan näkökulman viestintään ja journalismiin esitti aikanaan Tarmo Malmberg. Väitöskirjansa *Tiedotusopin rakenne* (Tampereen yliopisto 1988) ensimmäisessä artikkelissa vuodelta 1981 Malmberg edellytti tiedotusopin liittämistä ”unohdettuun perinteeseensä” eli hermeneuttiseen ajatteluun. Kirjoittaja toteaa, ettei Hermes ollut sattumalta Antiikin mytologiassa jumalten viestinviejä: hermeneutiikassa on kyse viestinnän teoriasta. Jos ja kun viestintä liittyy oleellisesti inhimilliseen olemassaoloon, tiedotusoppikin rikastuisi humanismin kulttuuriperinnöstä.

Julkaisussaan *Journalismikritiikki* (Tampereen yliopisto 1984) Malmberg oli jo esittänyt, että journalismi käsitetään eri tavalla kahdessa tiedekäsityksessä, yhteiskuntatieteellisessä ja hermeneuttisessa. Edellisessä kohteen erityisyys on määritely sen itsensä ulkopuolelta, esimerkiksi sanomalehden osalta sen taloudellisesta tai ideologisesta tehtävästä käsin. Jälkimmäisessä tiedekäsityksessä keskeistä on puolestaan käsiteltävän ilmiön erityislaatu ja historiallinen olemistapa. Jos

kyseessä olisi edelleen sanomalehti, tarkasteltavana olisi sanomalehden oman olemuksen historia, toteaa Malmberg esimerkistään.

Tutkijoiden viestinnälle, journalismille ja julkisuudelle antamat merkitykset kaipaisivat edelleenkin yhteistä pohdintaa ja miksei debattiakin *Tiedotustutkimuksen* palstoilla. Aatehistoriallisesti virittynyt keskustelu olisi kiintoisa lisä sellaisille edelleen vallassa oleville katsantokannoille, joissa julkisuuden ja journalismin historiaa tarkastellaan laajemman, ns. sosiaalishistorian osana.

Ilman tutkijoiden viestinnän ja julkisuuden ilmiöille antamien merkitysten analyysiä on joka tapauksessa vaikea ymmärtää vaikka sitä, miten osa viestinnän tutkimusta edelleen pitää tiukasti kiinni uutismuodosta journalismin ihanteena. Tai miten julkisuuskäsitys nojaa tutkijoiden mielissä sitkeästi sellaiseen rationaliteettiin, jota voi perustellusti kritisoida – kuten eräät tässä numerossa julkaistut tutkijapuheenvuorot antavat ymmärtää – maskuliinisuuden performanssina.